

аспірант Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

Особливості розвитку логічного мислення у початковій ланці шкільництва.

Ключові слова: мислення, логічне мислення, старші дошкільники.

На сучасному етапі розвитку системи дошкільної освіти найбільш важливим є пошук нових форм виховання і навчання, які б сприяли особистісному зростанню дошкільника. Формування особистості дитини, навчання дітей творчо мислити, виховання активного ставлення до здобуття знань, розвиток їх інтелектуальних і творчих здібностей, логічного мислення, моральний розвиток, патріотизм, засвоєння етичних норм – завдання, важливість яких визначається вимогами часу.

Мета статті – ми спробуємо розкрити природу логічного мислення, тобто його суть, структуру, взаємозв'язки з окремими компонентами навчального процесу.

Питання розвитку мислення завжди було в центрі уваги психологів (А.Н. Леонтьєва, А.А. Смірнова, Д.Б. Ельконіна, П.П. Булонського, А.В. Брушлінського, Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, В.В. Давидова, О.К. Дусавицького, Б.М. Кедрова, Я.А. Пономарьова, С.Л. Рубінштейна) і педагогів (Л.В. Занкова, І.Я. Лернера, В.Ф. Паламарчука, М.Н. Скаткіна, В.О. Сухомлинського).

Характеристика логічних понять подається в наукових працях Г.С.Костюкова, Н.І.Кондакова, З.І.Калмикової, К.Д.Ушинського, Ж.Піаже.

Проблемі формування прийомів розумової, у тому числі й логічної діяльності, присвячені праці А.В. Усової, Є.М. Кабанової-Меллер, Н.Ф. Тализіної, Н.О. Менчинської, В.І. Решетникова, С.М. Іванова, І. Стеценка.

Пошуку шляхів розвитку логічного мислення молодших школярів, вивченню впливу особливостей організації навчально-пізнавальної діяльності на формування логічних умінь присвячені кандидатські дисертації

Н.Г. Мартинюк, О.І. Федоренко, В.Ф. Курбейло, В.Н. Осинської, Л.І. Воробйової, Т.С. Михайлович, Г.Ю. Лаврешиної.

Поза межами дослідження залишилася проблема розвитку логічного мислення старших дошкільників у процесі навчально-ігрової діяльності в дошкільному навчальному закладі.

У традиційних вітчизняних програмах навчання і виховання старших дошкільників логічний компонент не представлено, внаслідок чого проблема формування в дітей логічних умінь випадає з переліку педагогічних завдань, тобто залишається поза увагою. Актуалізація цього питання – вимога часу, оскільки нова епоха висуває підвищені вимоги до інтелектуального розвитку дитини, формування в неї логічного мислення. Щоб підготувати дитину до життя, необхідно навчити її логічно мислити і використовувати набуті знання, уміння та навички у своєму житті, тобто навчити дитину жити у взаєморозумінні з іншими дітьми, дорослими людьми та довкіллям.

Формуючи логічне мислення у старших дошкільників, ми виходили з того, що мислення є найважливішою функцією мозку людини. Будь-який вид діяльності не може обійтися без нього. Воно лежить в основі успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок. Саме тому так важливо сформувати у малюків основи логічного мислення ще до того, як вони розпочнуть своє навчання в школі [5, с.3].

Навчити старшого дошкільника розмірковувати стає одним з важливих педагогічних завдань, яке належить розв'язувати в контексті особистісного розвитку дитини в цілому. Адже старший дошкільний вік – це вік, коли зароджується словесно-логічне мислення, вміння вирішувати задачі „в умі”. Словесно-логічне мислення характеризується тим, що дитина виділяє, абстрагує більш чи менш характерні ознаки предметів, розділяє предмети на певні категорії, класифікує, ототожнює. У межах набутого досвіду діти доводять правильні судження про навколишній світ та явища, об'єднують, співставляють їх між собою, переходять від загального до конкретного, роблять висновки, помічають суперечності у своїх судженнях і т.п.

Але це не означає, що розумові операції зароджуються і розвиваються спонтанно. Усього цього можна досягнути тільки в тому випадку, якщо буде проводитися систематично направлене навчання.

Основною формою навчання дітей старшого дошкільного віку є заняття, на яких вони отримують певні систематичні знання та уміння. Але мислення дітей потрібно розвивати і в повсякденному житті. Це і під час спостережень, трудової діяльності, дидактичних, рухливих, словесних, сюжетно-рольових ігор, під час самостійної ігрової діяльності, розваг, свят, екскурсій, індивідуальної роботи.

На наш погляд успішне формування логічного мислення можливе за таких трьох умов.

Перша умова розвитку логічного мислення – це розуміння дитиною змісту і значення вивченого. Для цього педагог повинен поставити перед собою педагогічно чітку мету: в чому він повинен сьогодні переконати дітей, як розкрити їм значення цього питання в наш час і в найближчу для дітей перспективу.

Друга важлива умова – це наявність нового, як у змісті вивченого, так і в самому підході до його розгляду. Не можна повторювати відомі істини на одному й тому ж самому пізнавальному рівні, треба розширювати горизонти пізнання учнів.

Третя умова – це емоційна привабливість навчання. Треба прагнути, щоб здобуті на заняттях знання викликали в дошкільників емоційний відгук, активізували їх моральні, інтелектуальні та естетичні почуття.

Проведені дослідження розкривають багаті можливості дітей дошкільного віку в засвоєнні ними елементарних форм логічного мислення.

Як засвідчує практичний досвід роботи, найчіткіше виявляється логічне мислення дошкільників під час встановлення ними різних зв'язків між предметами і явищами. Раніше за інших дитина встановлює зв'язки функціональні (призначення, використання предметів). Найскладніше для маленьких дітей розкрити зв'язки простору й часу в логічному, тобто змістовному, їх значенні.

Причиною цієї складності є, по-перше, прихована форма самих зв'язків (вони не лежать на поверхні явища, хоч доступні чуттєвому практичному досвіду). Дітям важко виділяти змістові зв'язки через недостатню увагу педагогів до цих залежностей.

Розвиток логічного мислення дитини-дошкільника забезпечується узагальненням і ускладненням його практики і засвоєнням способів самої розумової діяльності [2, с.220].

Адже логічне мислення передбачає розумну внутрішню побудову людиною судження, здатність доводити правильні та спростовувати неправильні міркування, добирати в ході висловлювання істинні судження-посилки, які приводять до істинних суджень-наслідків, уміння висловлюватися, спираючись на логічні операції.

Необхідним засобом освоєння дошкільником навколишньої діяльності, засвоєння матеріалу в будь-якій галузі знань виступають логічні уміння. Вони використовуються для узагальнення та систематизації знань, надають дитині можливості самостійно виводити нові знання з уже засвоєного.

Уся робота з розвитку логічного мислення у дітей повинна проводитися в межах встановленої програми, використовуючи програмовий матеріал, у тісному зв'язку з усією навчально-виховною роботою дошкільного закладу. Керувати розвитком логічного мислення - це означає: 1) вчити дітей вміло виробляти розумові операції аналізу, синтезу, зіставлення, абстрагування, узагальнення тощо; 2) допомагати їм опанувати найпростіші поняття, висловлювання, судження і робити висновки; робити їх думки та мову точними, послідовними і доказовими, тобто вчити мисленню правильному, відповідному елементарним правилам логіки.

Варто зазначити, що процес розвитку не являє собою чогось ізольованого від загальної роботи вихователя і дитини старшого дошкільного віку, не може бути додатковим навантаженням. Весь процес навчання, якщо він правильно організований, повинен бути у той же час процесом, що розвиває логічне

мислення дошкільників. Для цього потрібно лише доцільно підібрати методику такої роботи.

Тому, на наш погляд, використання в навчально-виховній роботі прийомів логічного мислення (порівняння, аналізу, синтезу, конкретизації, узагальнення), робота над поняттями, судженнями, умовиводами – все це збагачує педагогічний процес, робить його більш змістовним, посилює його вплив на всебічний розвиток дошкільників.

Роботу над розвитком логічного мислення необхідно починати з перших днів навчання в дошкільному закладі та проводити протягом усього періоду навчання, поступово ускладнюючи у відповідності до вікових особливостей, та в залежності від змісту і методів навчання. Прийоми логічного мислення (аналіз, синтез, індукція, дедукція), які ми використовуємо в процесі навчання, залишаються такими ж, змінюється лише їх сполучення, варіюється форма їх застосування, ускладнюється чи спрощується їх зміст.

Провідний вид діяльності дітей дошкільного віку – гра, у процесі якої розвиваються духовні й фізичні сили дитини, її емоційна та пізнавальна сфери тощо. Крім того, гра – це своєрідний, властивий дошкільному вікові засіб засвоєння колективного досвіду. У грі формуються всі сторони особистості дитини, відбуваються значні зміни у її психіці, що сприяють переходу до нової, вищої стадії розвитку.

Організуючи освітньо-виховний процес, ми помітили, що діти більше зацікавлюються і менше стомлюються на заняттях з ігровими сюжетами, з використанням логічних ігор (ребуси, кросворди, анаграми і т.д.), логічних вправ. Тому нами розроблено програму освітньо-виховної роботи „Розвитку логічного мислення у старших дошкільників” (розвиток логічного мислення через сфери життєдіяльності). У плані роботи досконало розкрито педагогічні засади логічного мислення у старших дошкільників протягом навчального року, виходячи з завдань „Концепції розвитку дошкільної освіти 2010–2016 р.” та базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у світі”.

Мета нашої роботи - створити умови та ігрові ситуації як засоби впливу на

розвиток логіки дитини в старшому дошкільному віці через сфери життєдіяльності. Навчити обстежувати предмети, формувати потребу в пізнавальній активності, вносити особистий вклад в пізнання нового, розширювати кругозір, пам'ять, збагачувати мовний та математичний словник, уміти обґрунтовувати свою точку зору, аналізувати та приймати правильне рішення, формувати моральні якості, виховувати культуру пізнавально-ігрової та практичної діяльності.

Завдання:

- Створити умови (матеріальної бази для ігрових ситуацій), для розвитку логічного мислення у старших дошкільників через сфери життєдіяльності.
- Збагатити уявлення дітей про навколишній світ та активного словника.
- Спонукаати старших дошкільників до фантазування, самостійної логічної, мислительної діяльності.
- Виховувати цілеспрямованість, дбайливе ставлення до довкілля та навколишнього середовища.

Особливої уваги вимагала організація дидактичних ігор з дітьми. Їх проводили щодня, незалежно від видів запланованих навчальних занять. Ігри розбивалися за серіями, залежно від їхнього змісту, педагогічних завдань, мети, навчання і розвитку дитини.

Неодмінною умовою гри були правила, без яких діяльність набувала стихійного характеру. У добре продуманій грі саме правила, а не вихователь керують поведінкою дітей. Правила допомагали усім учасникам гри перебувати та діяти в однакових умовах (діти отримують певну кількість ігрового матеріалу, визначають черговість дій гравців, окреслюють коло діяльності кожного учасника).

Обов'язковими структурними компонентами дидактичної гри була мета, дидактичне завдання, ігрові правила, ігрові дії. Ми розробили систему структурних компонентів проведення ігор на розвиток логічного мислення, а саме:

1. Вступне слово.

2. Вивчення та запам'ятовування назви гри та правил.
3. Закріплення правил (*запитання*).
4. Дотримання норм етикету.
5. Узгодження дій.
6. Бажання грати.
7. Розв'язування та вирішування проблеми.
8. Обговорення.
9. Аналіз і підсумок.

У тематичне планування ігор для розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку ми включили ігри різної класифікації. Більшість з них – це дидактичні ігри. Саме ці ігри сприяли розвитку логічного мислення, розумових здібностей дитини, оскільки містили розумове завдання, саме у вирішенні якого полягав сенс гри. Також сприяли розвитку органів чуття дитини, уваги, пам'яті, фантазії, спостережливості, допитливості, мовлення.

Розробляючи систему занять, ми намагалися будувати їх таким чином, щоб вони здебільшого ґрунтувалися на цікавих логічних іграх-діях та об'єднували разом кілька розділів програми. Стимулювали інтерес дітей цікавими, новими для них прийомами, руховим характером проведення занять та добором різноманітних завдань для активізації пізнавальної діяльності.

Діти з великим захопленням сприймали неординарні зустрічі з новим та цікавим. У випадку, коли дитина швидко вирішувала завдання гри, просили її пояснити, як вона дійшла цього рішення. Особливо важливо, щоб кожна дитина усвідомлювала спосіб вирішення і могла самостійно пояснити його словами, не боячись виразити власну думку. Але якщо дитині важко було з цим впоратися, то ми намагалися їй допомогти у прийнятті правильного рішення.

Коли дитина легко та швидко виконувала завдання гри, ми пропонували їй придумати аналогічне завдання або виконати складніші завдання до цієї ж гри. Для нас важливо було, щоб уміння розмірковувати не перетворювалося на звичку споглядання, щоб дитина дієво втручалась у життєві події, не задовольнялася пасивною позицією. Такі заняття набули характеру

цілеспрямованих, розгорнутих інтелектуальних ігор.

У процесі формування логічного мислення старших дошкільників важливу роль відігравали завдання на конструювання та комбінаторику, які сприяли ефективному розвитку сприймання, пам'яті, дій дитини, що забезпечували умови для самостійних спроб, експериментування, дослідництва в процесі обстеження форм, величин, простору.

Підготовці і проведенню таких занять передувала ретельна підготовча робота, яка полягала у підборі цікавих завдань, виготовленні необхідного роздаткового та демонстраційного матеріалу, підборі методичних прийомів для реалізації цих завдань.

Отже, формування логічного мислення у старших дошкільників залежало від знання психологічних особливостей дошкільнят, їх вікових та індивідуальних можливостей, розуміння механізмів розвитку, а також від системної, кропіткої роботи, спрямованої на навчання дітей пізнавати явища навколишньої дійсності, вміння порівнювати, узагальнювати, класифікувати, зіставляти, вилучати та інших логічних операцій.

Список використаних джерел

1. Платонов К.К., Голубев Г.Г. Психологія/ К.К. Платонов // - М.: Вища школа, 1973.
2. Дудкевич Т.В. Дошкільна психологія / Дудкевич Т.В. // - Центр учбової літератури, 2007. - 392 с.
3. Немов Р.С. Психология: - Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. — 4-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1: Общие основы психологии. — 688 с.
4. Лебеда Н.А.. Використання елементів навчального розвивального курсу „Логіки світу” у всебічному розвитку дитини / Н.А. Лебеда // БВДС – 2005. - №17-18. - С. 1-35.
5. Барташнікова І.А. Розвиток наочно-образного та логічного мислення. / І.А. Барташнікова, О.О. Барташніков // – Тернопіль: Богдан, 1998. – 80с.

У статті розглядається: „Формування особистості дитини, навчання дітей творчо мислити, виховання активного ставлення до здобуття знань, розвиток їх інтелектуальних і творчих здібностей, логічного мислення, моральний розвиток, патріотизм, засвоєння етичних норм – завдання, важливість яких визначається вимогами часу.”

The article is devoted: „Formation of a child’s personality, teaching children to think creatively, the upbringing of active attitude towards studying, the development of children’s intellectual and creative abilities and logical thinking, moral development, patriotism and acquiring ethic standards are the tasks which are determined by the demands of time.”

В статье рассматривается: "Формирование личности ребенка, обучение детей творчески мыслить, воспитание активного отношения к получению знаний, развитие их интеллектуальных и творческих способностей, логического мышления, нравственное развитие, патриотизм, усвоение нравственных норм - задача, важность которых определяется требованиями времени."